

בדיני יהכ"פ שחול בשבת

קבלה מכתב מידיד נערדי הרב הגאון וכו' כמו שהוא אשר שליט"א סאנדאמרסקי מטל אביב, מי שהיה ר"מ ומנהל בישיבת סלוצק, ובמכתבו זה הוא כותב אליו קצת חד"ת ז"ל שם: והנה מקשימים ביוהכ"פ שחול בשבת יכול כל אדם כזית כדי לקיים מצות אכילת שלש סעודות דהוא מ"ע של אכלתו היום כי שבת היום לד', מן הפסיק תה אנו ילפיגן דצרייך לאכול ג' סעודות, ולר' חידקה ד' סעודות, בשבת קי"ז ע"ב דתלמא היום כתיבי, דהא שיעור אכילה ביוהכ"פ לחיוב ברת הוא בכוכותבת, וכזית הוא פחות מכוכותבת, הניחא למ"ד חצי שיעור מדרבנן, כל דתיקון רבנן בעין דאוריתא תיקון, וכמו האוכל כשיעור חייב ברת, ומהאי טעמא לא נדחה מפני מ"ע דשבת, וכך לא נדחה מפני חומר חייב דכרת, וכן גם האכילה שאסור מדרבנן, דהינו פחות מפני עליו את התחום, ואין מפקחין עליו את הגל, לא עולין באילן ולא מעבירין עליו את התחום, ואין מפקחין עליו את הגל, לא עולין באילן רוכבין ע"ג בהמה ובעגמ' מי טעמא, שופר עשה ויו"ט ל"ת ועשה, ואין עשה דוחה ל"ת ועשה, ובר"ז שם פירש וחכמים עשו חיזוק לדבריהם הכא בשל תורה, דכיון שלא דחי מלאכה דאוריתא גם שבות דבריהם לא ידחה, אבל למ"ד חצי שיעור אסור מן התורה, ואין חמור מאיסור ל"ת, ומה איסור ל"ת נדחה מפני מ"ע ב"ש איסור הקל, וגדולה מזה כתוב השאגת אריה סי' ל"ג דמצות עשה בקום ועשה דוחה איסור עשה דשב ואל תעשה, וכמו לאו שנדחה מפני עשה, ב"ש איסור עשה שהוא קל וכו' עכ"ל.

וראיתני לדzon בדבר זה, דהוא כתב די אמריגן חצי שיעור הוא רק מדרבנן אסור, שפיר לא נדחה מפני מצות עשה, אבל דתיקון רבנן בעין דאוריתא תיקון, ואם היה יכול בשיעור לא היה נדחה מפני מ"ע, משום דין עשה דוחה ל"ת שיש בה ברת, הכא נמי בפחות מכך, וambil ראה זה מהא דשופר של ראש השנה אין מפקחין עליו את הגל ואין עולין באילן וכו' אף שככל זה הוא מדרבנן ושופר הוא דאוריתא, משום דכיון שלא דחי מלאכה דאוריתא משום דיו"ט הוא עשה ול"ת ואינם נדחים מפני עשה דשופר, גם שבות דרבנן לא דחי, ולדעתני נראה דיינו כן, דאפי' אי נימא חצי שיעור אסור מדרבנן נמי אפשר לומר נדחה מפני עשה דשבת, ולא דמי להא דשופר של ר"ה דין מפקחין עליו את הגל, ואין עולין באילן, הדתם גבי שופר אם

היתה העליה באילן מלאכה דאוריתא לא היתה נידחת מפני עשה דשופר, מפני שיש כאן עשה ולית, משוויה לא נדחת אפי' אי הוא מלאכה מדרבנן, דחכמים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה, אבל הכא גבי חצי שיעור שאסור מדרבנן לא שייך לומר דעתו חיזוק לדבריהם כאלו היה של תורה, אפי' אי חצי שיעור היה אסור מדוריתא נמי היה נדחה מפני עשה בשבת. דהרי חצי שיעור אפי' למ"ד זה הוא דאוריתא נמי אין בו כרת, ואפי' מלכות אין בו, ונדחה מפני עשה, כ"ש אי אמרינן חצי שיעור אסור מדרבנן דודאי לא עדיף מאילו היה דאוריתא כנ"ל לומר, ומה שכתב וכמו באוכל בשיעור חייב כרת ומהאי טעמא לא נדחה מפני עשה בשבת, וכך גם האכילה שאסור מדרבנן דהינו פחות מכשיעור ג"כ לא נדחה, אין זה דומה לזה, לשיעור שלם יש בו כרת, ולא נדחה מפני עשה, אבל חצי שיעור הוא עניין אחר לגמר, ואפי' אי הוא דאוריתא נמי היה נדחה מפני עשה כ"ש כשהוא מדרבנן, וא"ב שפיר יש לומר ביווהכ"פ שחיל להיות שבת צריך לקיים לעשא דאכלתו היום, וידחה האיסור דחצי שיעור בין אם הוא אסור מדוריתא או מדרבנן כנ"ל לומר.

ולענ"ד נראה ליישב הקושיא דשפיר אסור לאכול פת כזית כדי לקיים עשה דאכלתו היום, ועשה זו לא דחי לאיסור דחצי שיעור אם הוא דאוריתא אף דין בו לא לאו ולא כרת, וממילא לא דחי אפי' אם נאמר דחצי שיעור אסור מדרבנן, דרבנן עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה, דנהה בקדושים דף ל"ח ע"א איתא דакרוב עומר והדר אכיל, פ"י שלא יכולו לקיים מצות אכילת מצה קודם הקרבת העומר משום איסור חדש, והקשו בתוס' בד"ה אקרוב זויל: בירושלמי מקשה למה לא אכלו מצה חדש, וייבוא עשה דבערב תאכלו מצות וידחה ל"ת חדש, ומתרץ דין עשה דקודם הדבר דוחה ל"ת לאחר הדיבור, אי נמי יש לומר דגורה כזית ראשון אותו כזית שני עיי"ש, והנה לפ"י דברי תוס' אלו ע"כ לאו דוקא שלא איסור חדש לא נדחה מפני עשה דמצה, אלא דכל לאו לא נדחה מפני עשה שהיא באכילה, משום דגורה כזית ראשון אותו כזית שני ולפ"ז ודאי ביווהכ"פ שחיל בשבת אינו דוחה העשה של אכלתו היום בשבת לאיסור דחצי שיעור דיווהכ"פ אע"פ שאין בו כרת משום דגורה כזית ראשון אותו כזית שני.

אולם הרבה מהראשונים והאחרונים סבירי דעתה התלויה באכילה שפיר דוחה ל"ת, ולא גזרין כזית ראשון אותו כזית שני, עיין במנחת חנוך מצוה ו' סעי' ג' שהביא קושיא בשם השאגת אריה הייך יוצא ידי חובת מצה ע"י דחיתת ל"ת, הרי לא הותר רק כזית מצומצם לא פתות ולא יותר, אם יאכל פחות הרי עבר על הלאו בלי קיום המצוה, ואם יאכל יותר הרי הנותר אין בו מצוה, ועבר על הלאו והיאיך יצמצם שיוכל רק כזית לא פחות ולא

יותר, והרי בידי אדם אמריבן אי אפשר לצמצם עיי"ש, ועיין בספרי באր אברהם ס"י י"ח שהארכנו בזה והעלינו שםadam צרייך לצאת ידי חובת מצה ע"י דתית ל"ת, אז לא רק הכוונה שצרייך למצה נדחה, אלא כל מה שהוא אוכל מספק שהוא לא אכל עדין כזית ג"כ נדחה, ומותר לו לאכול כ"כ עד שי יצא הספק מלבו שכבר אכל כזית, וכשיתברר לו שכבר אכל כזית וודאי אסור לו לאכול יותר, אבל כ"ז שהוא עדין בספק שהוא לא אכל כזית מותר לו לאכול יותר, ומה שהקשׂו בתום קדושין ליתי עשה דאכילת מצה ולידחי ל"ת חדש, הכוונה הוא ג"כ שיأكل הרבה הרבה מספק עד שי יצא הספק מלבו שהוא לא אכל כזית, וכ"ז נדחה מפני העשה, וע"ז תירצ'ו בגירה כזית ראשון אותו כזית שני, כלומר לאחר שכבר אכל כזית לפניהם ופסק לאכול ישכח ויוכל עוד עיי"ש בס"י הנ"ל, והנה לנו לא פסקינן כתוס' בגירה כזית ראשון אותו כזית שני, ומותר לצאת ידי חובת מצה ע"י דתית איזה ל"ת, ויאכל כ"כ עד שי יצא הספק מלבו, וא"כ לפ"ז שפיר צרכין אנו לומר דבריו הוכח'פ' שהל בשבת צרייך לאכול כזית פת משומם מצה דשבת דאכלו הוי, ודוחה ל"ת דחצ'י שיעור דיווהכ'פ', כיון שאין בו כרת, ועודין הקושיא במקומה עומדת.

ונראה לי לומר דבאמת אסור לאכול כזית פת ביווהכ'פ' שהל בשבת ע"י דתית איסור דחצ'י שיעור דיווהכ'פ' אף דבמצה יוצא ידי חובת מצה ע"י דתית איזה לא תעשה, שנייה זה מזה, דהנה כבר אמרנו דבמצה שיוצא ע"י דתית לא תעשה אי אפשר לו שיأكل רק כזית מצומצם דהרי אי אפשר לצמצם, וע"כ דהותר לו לאכול כ"כ הרבה אפי' זיתים אחדים עד שי יצא הספק מלבו, וכ"ז נדחה מפני העשה, אבל בנד"ד ביווהכ'פ' שהל בשבת אם נתיר לו לאכול כזית משומם שבת ע"י דתית איסור דיווהכ'פ', הרי אינו יכול לאכול כזית מצומצם דהא אי אפשר לצמצם, וע"כ דעתך לו לאכול כ"כ הרבה עד שי יצא הספק מלבו, וזה אי אפשר להתרץ לו, דהרי אם יאכל עד כדי שי יצא הספק מלבו אפשר שהיה באכילה זו ככותבת, הינו כשיעור שלם, ואז הרי יש כרת, ואיןנו נדחה מפני העשה ומשו"ה אי אפשר להתרץ לו כלל, וכן נראה לי לומר בעניין זה ומתרצת הקושיא.

את כל זה אמרתי רק לרוחה דמילתא, אבל באמת נראה לי לתרץ הקושיא מקום אחר, לשפיר אינו דוחה מצות עשה בשבת איסור דחצ'י שיעור דיווהכ'פ' אי הוא דאוריתא ואפי' אי הוא מדרבנן, איסור אכילה דיווהכ'פ' אינו לאו גרידא אלא יש כאן נמי מצות עשה דתענו את נפשותיכם, כלומר דיש ביווהכ'פ' מצות עשה לצום, הינו שלא לאכול, ויש גם איסור שלא לאכול, עיין רמב"ם פרק א' מה' שביתת עשור הלכה ד' וויל: מצות עשה אחרת יש ביום הקפורים והוא לשבות בו מאכילה ושתייה שנאמר תענו את נפשותיכם

וכו, וכל הatzם בו קיימtzות עשה וכל האוכל ושותה בו ביטל מצות עשה ועbar על לא תעשה שנאמר כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרצה, מאחר שענש הכתוב כרת למי שלא נתענה, למדנו שמזוהרים אלו בו על אכילה ושתייה וכו', וכיון דביהוכ"פ יש בו עשה ול"ת, א"ב לא דחי מצות עשה בשבת לעשה ולא תעשה דיהוכ"פ, דאין עשה דוחה ל"ת ועשה, וכן נ"ל לומר, אף דהכא מירiy בחצץ שיעור, וחצץ שיעור הרי אין בו לא אלא דילפין מקרה דכל חלב לאייסור בעלמא ואם לאו אין כאן א"ב אפשר דגם עשה אין כאן, כלומר דלא עבר על עשה דתענו את נפשותיכם, דעתו הוא בכשייעור, ופחות מכשייעור כשאכל הרי עדין הוא מתענה אלא דהיינו אייסור מקרה דכל חלב, וא"ב אפשר דמצות עשה בשבת דוחה האיסור של יהוכ"פ אין בו לא איסור עשה ולא איסור לאו, מ"מ נ"ל דאיינו דוחה, dredrahachצץ שיעור אסור מן התורה גבי יהוכ"פ קאי גם על הלאו וגם על העשה, כלומר דכשאכל חצץ שיעור הוא עובר על איסור אכילה, אף שלא אבל רק חצץ שיעור ואינו נקרה אכילה, וכן עבר וביטל עשה דתענו את נפשותיכם, אף שלא אבל רק חצץ שיעור ונקרה שעדין הוא מתענה, כן נראה דצרייך לומר, וא"ב אם אוכל פחות מכשייעור נקרה דהוא מבטל עשה דתענו את נפשותיכם, א"ב אין עשה בשבת דוחה למצות עניין דיהוכ"פ ולאיסור אכילה ביהוכ"פ, נ"ל ותהיישב הקושיא, וاع"ג דאתמי לא דמיין אהדי, דגביה שבת אם יאכל כזית הרי יקיים העשה במלואה, וגביה יהוכ"פ אם יאכל כזית אף שיבטל עשה דתענו את נפשותיכם אבל עדין הוא מתענה, וא"ב אפשר דעשה בשבת יבטל עשה זו דיהוכ"פ, וכיון דעתך"פ ישאר מתענה, מ"מ נ"ל דאיין לחלק בכך, וכיון דעתך"פ ע"י אכילתיו יבטל עשה דתענו את נפשותיכם איינו נדחה עשה זו מפני עשה בשבת נ"ל.

ועיין בא"ח סי' תרי"ח טע"י י' שכח חוליה שאכל ביהוכ"פ ותהיישב דעתו בעניין שיכול לברך צרייך להזכיר של יהוכ"פ בברכת המזון שאומר יעלה ויבוא בבונה ירושלים עיי"ש, והוא מדברי הטור בשם הרא"ש, וכותב ע"ז המג"א בסק"י בשם הר"א כ"ז דאיינו כן דכיון שהיום גרם לו איסור רק שפיקוח נפש גרם לו היתר והוה לדידיה כחול, אין בו לאקידוש על הכו"ס ולא הזכרה בברכת המזון וכו', והmag"א פסק מהטור ומהחבר דצרייך להזכיר עיי"ש, ולא חש לסביר מהר"א כ"ז דהוה לדידיה כיום חול, אלא שאע"פ שאוכל מ"מ אתמי הוא יהוכ"פ, וכיון שאוכל ומחייב בברכת המזון צרייך להזכיר של יום הכהורותים.

ונראה לי דאפיי לפי סברת מהר"א כ"ז אם חל יהוכ"פ בשבת דاع"ג שאינו מזכיר של יהוכ"פ מ"מ צרייך להזכיר של שבת ואומר רצה בברכת

המזון, והיינו מטעם דلغבי יהוכ"פ אפשר לומר לדידיה כיון שאוכל הול' בחול, אבל לגבי שבת, אף דחשבין ליה ליום חול, ואין יהוכ"פ, מ"מ שבת מיהא הויל, וא"כ צריך להזכיר של שבת כנ"ל.

ועיין שם עוד במג"א ס"ק הנ"ל שפסק דא"צ לקדש דיש לחוש לברכה לבטלה עי"ש, ועיין בחידושי הגר"ע איגר שם על אחר שבtab זוז"ל: אפשר דזהו רק ביהוכ"פ דעתם כיוןDKידוש יו"ט DRBENן לא TAKNO KIDOSH BIYOC"P, אבל בחול יהוכ"פ בשבת דחתיב עליו מדאוריתא לkadsh וכוי' עכ"פ להסבירים DKIDOSH B'MAKOM SEUDAH DAORITAH YISH LOMER DHOLAH ZRICH LKADSH UIY"SH, PI' LDIBRIO DAI AMRINN DKIDOSH B'MAKOM SEUDAH HOA DRBENN VMDAORITAH YICHA BHIZCHRAH SHABT BTeflah AO AFESH DA"Z LKADSH DCYON DHOA RAK TAKNAT HAKMIM AFESH DLA TAKNO BAOFEN ZA, ABEL AI KDROSH HAYOM UL HIFT HOA DAORITAH, AC' CYON SHAOCAL ZRICH HOA LKADSH, CUN HOA COVNAH DBRIO.

ולענ"ד בראה לומר דא"צ LKADSH API' BIYOC"P SHAL SHABT, והיינו DFAF DPFSEKINN DHOLAH SHAOCAL BIYOC"P ZRICH LZOCIR BBRCHT HAMZON SHL YOC"P, OC'SH SHZRICH LZOCIR SHL SHABT SHAL SHABT, M'M GBI KIDOSH SHANI, DA"Z LKADSH API' AI AMRINN DKIDOSH UL HIFT DAORITAH, VHEYINO DBSHELMAN GBI BBRCHT HAMZON SHPIR YISH LOMER ZRICH LZOCIR DHORI HAACILAH GORMAT BBRCHT HAMZON, CLOMER DEU"YI ZA SHAOCAL ZRICH LBREK BBRCHT HAMZON, VMMILA CYON DIYOC"P HOA ZRICH LZOCIR GM SHL YOC"P BBRCHT HAMZON, DLA S"L CSBERT HRA DA"Z C"Z DNGUSAH CYOM CHOL CYON SHAOCAL, VAF SHODAI AIN HYOUB ULIO LAACOL MZD YOC"P, VADRBHA ASOR LO LAACOL, M'M CYON SHUC"P OA'EL ZRICH LZOCIR KDOSET HAYOM. VCMO BRAASH HODSH, SHAU"P SHAIN ULIO HYOUB LAACOL PHT BR"CH, M'M CSHAOCAL ZRICH LZOCIR SHL R"CH BBRCHT HAMZON CMU CUN HACA, VAU"G DHACA GRU TPFI MR"CH, DHACA LA RAK SHAIN HYOUB LAACOL ALA SHGM ASOR LAACOL, M'M AIN LACHLK BZA, ZRICH LZOCIR SHL YOC"P BBRCHT HAMZON, ABEL GBI KIDOSH LA HAACILAH GORMAT LHKIDOSH ALA HKIDOSH GORMT LHAACILAH, CLOMER DHAKIDOSH MZHIBO LAACOL PHT AI AMRINN DKIDOSH B'MAKOM SEUDAH DAORITAH, CYON DA"Z BIYOC"P SHAL SHABT ASOR LKADSH VLAACOL CSHEHOA BRIAH, HRY DA'IN CAZ KIDOSH SHIHIBO LAACOL PHT, AC' CSHAOCAL MHMT SHHOA DHOLAH AIN HAACILAH YCOLAH LCHIBO BKIDOSH, DHAKIDOSH ZRICH SHIHIBO BAACILAH, ZA AI AFESH BIYOC"P SHAL SHABT, AC' API' BIYOC"P SHAL SHABT AIN LKADSH, CUN"L LOMER.

ועיין עוד שם בחידושי ר"ע איגר שבtab אהא DCtab HAMG"A SHA"Z LKADSH, DISH LCHOSH LBRCHT LBETLAH UIY"SH VCTB UZ HGRU"A ZOZ"L: VOKSHA DA

ודאי מירاي ביום וא"צ לברך רק בורא פרי הגפן ע"ש, וגם על זה נראה לי להעיר, חדא מי לא עסקינן בחולה כזה שצרייך לאכול, למשל, כל חמץ שעotta, והוא אכל ערב יהכ"פ בסוף היום, וצרייך לאכול עוד הפעם בליל יהכ"פ. דאו הקידוש הוא מלבד ברכת בורא פרי הגפן עוד ברכה היינו כל גוסח הקידוש ומסיים במקדש ישראל ויוהכ"פ, ובזה הו שפיר חשש ברכה לבטלה, ושניתה, והוא העיקר, דהא פסק המחבר באו"ח סי' רע"א סע"י ח' זוז"ל: אם לא קדש בלילה בין בשוגג בין במזיד יש לו תשלומין למהר כל היום, וכותב הרמ"א זוז"ל: ואומר כל הקידוש של לילה בלבד יוכל עיי"ש; הרי לךadam לא יקדש בליל יהכ"פ ויקדש ביום יצטרך לומר כל הקידוש של לילה יהיה חשש ברכה לבטלה, וצ"ע דבריו.